

CHIRURGIA W WILNIE W LATACH 1843–1918

CHIRURGIA
W DOBIE
ZABORÓW

Po zamknięciu Uniwersytetu Wileńskiego, a później Akademii Medyko-Chirurgicznej rozwój medycyny, w tym i chirurgii, został na Litwie zahamowany. Stłumiono również wszelkie przejawy działalności społecznej i kulturalnej. Wilno utraciło rangę ośrodka kulturalno-naukowego i przekształciło się w ciche, ubogie miasto prowincjonalne. Pozostały jedynie wspomnienia, bogaty dorobek naukowy oraz wychowankowie uniwersytetu, którzy pracując na Litwie i w wielu krajach, kontynuowali osiągnięcia wileńskiej uczelni.

Trudna sytuacja gospodarcza miasta oraz brak zainteresowania ze strony władz miejskich i centralnych problemami zdrowia doprowadziły m.in. do olbrzymich zaniedbań w szpitalnictwie. Pod koniec XIX w. Wilno, liczące ok. 180 tys. mieszkańców, miało zaledwie cztery szpitale z 355 łózkami. Były to szpitale: Sawicz, Żydowski, Św. Jakuba oraz Bonifratrów. W trzech pierwszych znajdowały się łóżka chirurgiczne. W. Zahorski (dr Lubicz) tak pisał o tych szpitalach: „Szpital Sawicz (...) znajduje się w stanie opłakanym. Wiekowe mury, położone w środku miasta przy ciasnej uliczce, przylegającej do głównej ulicy, już swoim ponurym wyglądem zewnętrznym sprawiają wrażenie więzienia. Wrażenie to staje się jeszcze więcej przygnębiającem, gdy się wejdzie do wnętrza. Brudy, zepsute i przesiąknięte wstrętnymi wyziewami powietrze z powodu źle urządzonej wentylacji, ciemnawe, ponure sale i korytarze, brak porządnej sali operacyjnej, nie wytrzymaujące najpobłażliwszej krytyki miejsca ustępowe, zresztą licho opłacane i wskutek tego źle wyćwiczona służba i niedostateczna liczba personelu lekarskiego są przyczyną, iż szpital nie cieszy się dobrą opinią wśród publiczności miejskiej (...). Pomimo to wszystko szpital zawsze jest przepełniony i chociaż urządzone na 80 łózek, zwykle miewa 130–150 chorych. Lekarz naczelny oraz dwóch ordynatorów (po jednym na wydziale męskim i kobiecym), opłacani są bajecznie licho (...). Nic zatem dziwnego, iż zmuszeni szukać praktyki prywatnej nie są w stanie podolać uciążliwej pracy w szpitalu (...). Szpital Żydowski znajduje się przy jednej z ruchliwszych ulic i pod względem

Ryc. 15.

Ludwik Lachowicz
(1811–1880)

sanitarnym nie ustępuje Szpitalowi Sawicz, ma jednak więcej lekarzy (lekarz naczelny, trzech ordynatorów etatowych i pięciu nadetatowych). Urządzony na 135 łózek miewa chorych od 150 do 180”⁵⁰.

Stan Szpitala Św. Jakuba również pozostawał wiele do życzenia. Urządzony był na 100 łózek, liczba zaś chorych przeważnie przekraczała 230. W ostatnich latach XIX stulecia nie było w tym szpitalu oddziału chirurgicznego, ale podobnie jak w latach wcześniejszych zaproszeni chirurdzy wykonywali różnorodne operacje. Przy szpitalach Sawicz i Św. Jakuba czynne były ambulatoria i apteki, które wydawały bezpłatnie lekarstwa.

W dostępnych źródłach możemy znaleźć tylko nieliczne informacje dotyczące pracy wileńskich chirurgów i oddziałów chirurgicznych. W drugiej połowie XIX w., po zamknięciu Akademii Medyko-Chirurgicznej, pracowało w Wilnie trzech wybitnych lekarzy. Czynili oni olbrzymie wysiłki, aby poziom chirurgii w tym mieście nie odbiegał od poziomu chirurgii w Rosji i Królestwie Polskim. Działalność zawodowa każdego z nich przypadła na kolejny okres rozwoju chirurgii światowej. Ludwik Lachowicz zatem wprowadził w Wilnie znieczulenie ogólne, Hipolit Jundziłł – postępowanie antyseptyczne, a Tadeusz Dembowski aseptykę oraz nowoczesną chirurgię jamy brzusznej.

⁵⁰ Dr Lubicz [W. Zahorski], *Korespondencja z Wilna*, „Nowiny Lekarskie” 1899, t. 11, nr 7, s. 375–376.

Ryc. 16.

Hipolit Jundziłł
(1846–1898)

Ryc. 17.

Grób Hipolita Jundziłła

Ludwik Lachowicz, wychowanek Uniwersytetu Wileńskiego, początkowo był ordynatorem w szpitalu wojskowym w Antokolu, następnie zaś lekarzem naczelnym Szpitala Żydowskiego i od 1852 r. Szpitala Sawicz. W okresie tym operował jeszcze Korzeniewski, ale stopniowo Lachowicz, jako bardzo zręczny operator, stawał się „(...) najbardziej znanym chirurgiem w całej Litwie”⁵¹. Wykonał setki operacji, wyniki wielu, m.in. operacje tarczycy, przedstawiał na posiedzeniach Wileńskiego Towarzystwa Naukowego⁵². Wprowadził dużo udoskonaleń narzędzi i przyrządów chirurgicznych, m.in. zbudował stół operacyjny, którego używano w Szpitalu Św. Jakuba do końca XIX w., oraz aparat do nastawiania zwichnięć ramienia. On też jako pierwszy na Litwie zastosował eter do znieczulenia ogólnego⁵³. Wykonywał preparaty anatomiczne i zajmował się galwanoplastyką przystosowaną do celów leczniczych. Z ważniejszych prac Lachowicza należy wymienić *O niewygodach połączonych ze stosowaniem drenów w chirurgii* i *O przechowywaniu preparatów anatomicznych*⁵⁴. Był miłośnikiem polskiej literatury i sztuki.

W roku 1874 w Szpitalu Sawicz nadetatowym ordynatorem został Hipolit Jundziłł, który w następnym roku objął stanowisko ordynatora w Szpitalu Św. Jakuba. Jundziłł przez wiele lat wykonywał po kilka operacji dziennie, mimo usztywnienia palca, które powstało w następstwie zakażenia⁵⁵. Wcześniej stał się zwolennikiem antyseptyki, której prekursorem był w Wilnie. W opatrywaniu ran zaniechał stosowania szarpi maczanych w oliwie i zaczął stosować jodoform. Jako pierwszy na Litwie wyciął wole. Operował torbiele jajnika, wykonywał gastrostomie, dokonywał usunięcia macicy drogą pochwową oraz przeprowadził wiele operacji plastycznych. W 1887 r. został naczelnym lekarzem

⁵¹ W. Korotyński, *Dr Ludwik Lachowicz*, „Kłosy” 1881, t. 32, nr 833, s. 375–378.

⁵² W dniu 24 lutego 1875 r. na posiedzeniu Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego Lachowicz omówił operację, w czasie której wyciął: „(...) torbiel ważący 14 uncji z szyi 20-letniej dziewczyny”. „Torbiel zbadany histologicznie przedstawił się jako wole torbielowe z przydatkowego gruczołu tarczowego powstałe (struma cystica ex GL. Accessoria thyroidea)”.

⁵³ Szarejko podaje, że Lachowicz zastosował znieczulenie ogólne w uspieniu eterowym 10 lutego 1847 r., a więc cztery dni po L. Bierkowskim i 10 dni przed A. Le Brunem (P. Szarejko, *Słownik Lekarzy Polskich XIX wieku*, Wydawnictwo Naukowe Semper, t. II, s. 115). W kwietniu 1848 r. w Słucku doktor medycyny Akademii Wileńskiej Julian Romaszko zastosował przy operacji znieczulenie chloroformowe (Z. Klukowski, *Pomoc lekarska w ordynacji nieświeskiej*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1925, t. 3, nr 1, s. 25).

⁵⁴ A. Śnieżko, *Lachowicz Ludwik*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 16, s. 399–400.

⁵⁵ E. Stocki, *Jundziłł Hipolit*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 11, s. 503.

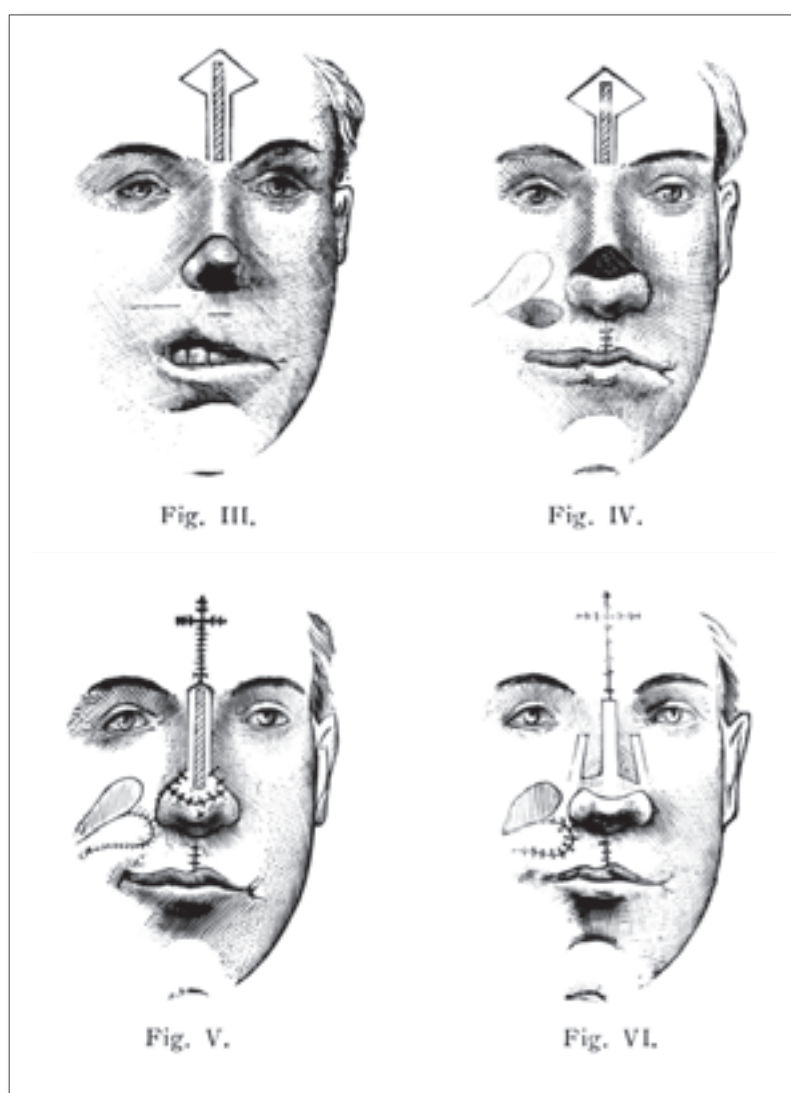
w Szpitalu Sawicz. Obejmując to stanowisko, musiał zobowiązać się, że do chorych będzie zwracał się wyłącznie w języku urzędowym, tzn. rosyjskim⁵⁶. Działał w Wileńskim Towarzystwie Dobroczynności. Był prezesem Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego. Dzięki jego staraniom wydano *Album Historicum* poświęcony kulturze i oświacie Litwy.

W roku 1888 przybył do Wilna Tadeusz Dembowski, były asystent Jana Mikulicza. W następnym roku Dembowski otworzył prywatną lecznicę i rozwinął szeroką działalność chirurgiczną (większe operacje wykonywał w szpitalach miejskich). Znacznie częściej niż Jundziłł operował niedrożności jelit, ciężce pozamaciczne, przepukliny, torbiele jajników. Wykonywał również gastroenterostomie, usunięcia nerki, całkowite

Ryc. 18.

Tadeusz Dembowski
(1856–1930)

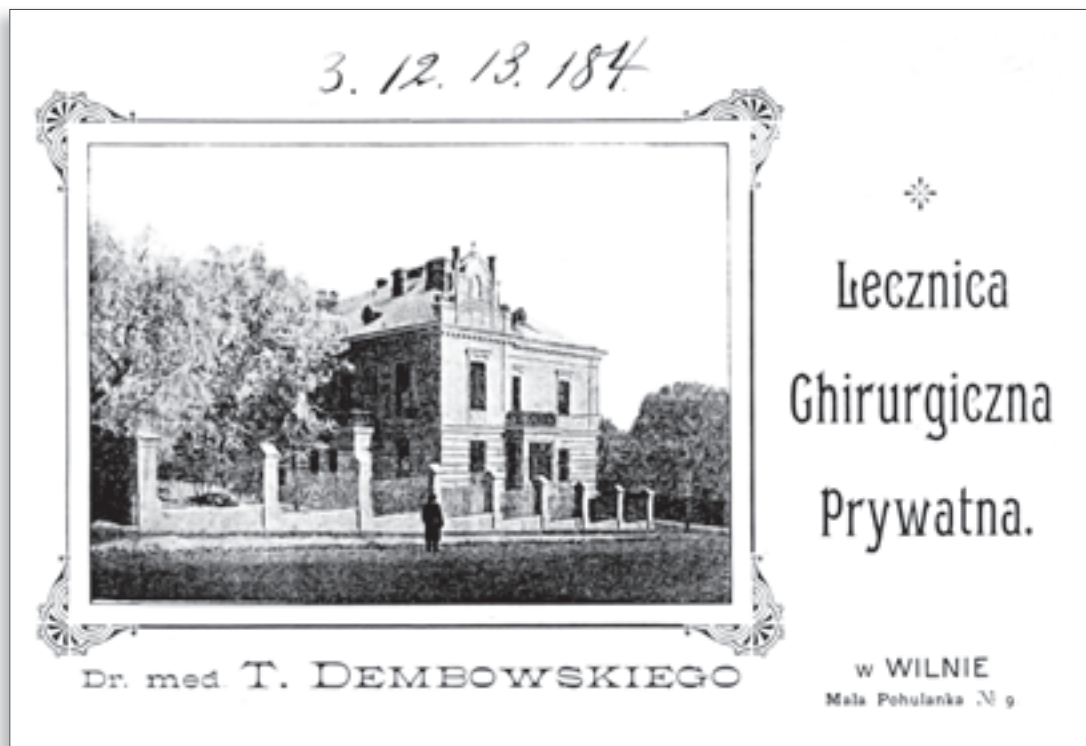

Ryc. 19.

Ryciny z pracy
T. Dembowskiego

⁵⁶ W drugiej połowie XIX w. w szpitalach wileńskich stanowiska ordynatorów były obsadzone wyłącznie przez Rosjan i Żydów (w Szpitalu Żydowskim). Hipolit Jundziłł był wyjątkiem (L. Czarkowski, *Krótki rys dziejów Towarzystwa od r. 1805–1925*, w: *Jubileusz Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego*, Wilno 1926, s. 9).

Ryc. 20.

Lecznica
T. Dembowskiego

wycięcia macicy, zarówno przez pochwę, jak i jamę brzuszną, oraz operacje ortopedyczne i plastyczne. Opracował modyfikację metody Königa–Israela operacji plastycznej nosa, sposób operowania wypadniętej odbytnicy oraz prosty i łatwy do zastosowania „(...) przyrząd do leczenia złamań kości ramieniowej”⁵⁷.

Jesienią 1902 r. Dembowski przeniósł swoją prywatną praktykę chirurgiczną do zaprojektowanego przez siebie przestronnego domu. W domu tym znajdował się: „(...) pokój sterylizacyjny, w którym stoją sterylizatory: do opatrunków i bielizny potrzebnej do operacji, do instrumentów, do wody i do płynów dezynfekcyjnych. W pokoju tym lekarze przed operacją myją się, ubierają się w sterylizowane fartuchy i dopiero wtedy wchodzi do sąsiedniego pokoju operacyjnego, gdzie chory zjawia się na operację wprost z wanny w sterylizowanej bieliznie. Silne oświetlenie elektryczne daje możliwość wykonywania operacji w dni pochmurne i w nocy. Zgodnie ze współczesnymi pojęciami o czystości (aseptyce) na piętrze jest osobny pokój ope-

racyjny, dla zmieniania opatrunków i wykonywania takich operacji, przy których z góry wiadomo, że będzie się miało do czynienia z ropą lub wypadkiem zakażonym. Osobny pokój wannowy mieści w sobie oprócz wanny umywalnię, prysznic i stół do mycia na nim chorego tak, jak to się w łaźni parowej czynić zwykło. Zupełnie ciemny gabinet Röntgena daje możliwość badać chorych temi promieniami równie łatwo we dnie jak i w nocy”⁵⁸.

Na posiedzeniach Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego Dembowski omówił m.in.: w roku 1891 własny sposób odsłonięcia nerki, w 1894 r. wyraził pogląd o konieczności operowania uwięzionych przepuklin w ciągu pierwszych 12 godzin, w latach 1900–1904 zalecał operacje w ostrych zapaleniach wyrostka robaczkowego⁵⁹. Obok praktyki chirurgicznej i pracy naukowej dużo czasu poświęcał pracy społecznej. Żyjąc w czasach bezwzględnej tępienia polskości, z dużą odwagą cywilną sprzeciwiał się rusyfikacji. Zabiegał o wprowadzenie języka polskiego do obrad Towarzystwa Lekarskiego

⁵⁷ T. Dembowski, *Poprawka do metody rhinoplastyki Königa–Israela* („Przegl. Chir.” 1897, t. 3, nr 1, s. 27–33); *Nowy przyrząd do leczenia złamań kości ramiennej* (*Ibidem*, 1894/95, t. 2, nr 3, s. 346–352); *Protokół Imp. Wileńskiego Medycińskiego Obszczestwa* (1902, nr 2, s. 34–35 oraz 1903, nr 9, s. 170).

⁵⁸ Lecznica Chirurgiczna Prywatna dr. med. T. Dembowskiego w Wilnie. Mała Pohulanka No. 9, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego 3.12.13.184.

⁵⁹ *Idem*, *Protokół Imp. Wileńskiego Medycińskiego Obszczestwa* 1891, nr 5, s. 116; 1894, nr 3, s. 47–48; 1900, nr 5, s. 170–171; 1904, nr 3, s. 48–49.

Wileńskiego i utworów polskich autorów do repertuaru wileńskiego teatru. Był współzałożycielem i prezesem Towarzystwa Popierania Sceny Polskiej. Należał do współzałożycieli wskrzeszonego Towarzystwa Szubrawców, pracował w Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Działalność chirurgiczną, naukową i społeczną kontynuował po odzyskaniu niepodległości.

Pisząc o chirurgii wileńskiej przełomu XIX i XX w., należy również wspomnieć Jana N. Michniewicza, ordynatora oddziałów chirurgicznych najpierw w Szpitalu Św. Jakuba, a później w Szpitalu Kolejowym. W czasie I wojny światowej był on naczelnym lekarzem Szpitala „Rolników Ziemi Kowieńskiej w Wilnie”. Pracował również w Szpitalu Rosyjskiego Czerwonego Krzyża. L. Achmatowicz pisze, że w czasie najazdu bolszewickiego w 1919 r.: „(...) pod grozą rozstrzelania przechowuje jeńców i obrońców Wilna w szpitalu swym (...) przygotowuje punkty opatrunkowe i żywnościowe (...) organizuje jeszcze za czasów bolszewickich Polski Czerwony Krzyż i Stowarzyszenie Lekarzy Polaków w Wilnie”⁶⁰. W tym okresie konsultuje i operuje rannych oraz chorych we wszystkich szpitalach wileńskich. Opracował własną metodę operacji żyłaków odbytu. Michniewicz w wolnej Polsce został członkiem Najwyższej Rady Medycznej Państwowej.

W dziejach XIX-wiecznej chirurgii wileńskiej wyraźnie rysują się dwa okresy. Pierwszy to lata 1811–1832 i w pewnym stopniu

Ryc. 21.
Jan Napoleon Michniewicz (1870–1928)

następne dziesięciolecie, kiedy to chirurgia w tym mieście dorównywała poziomem najlepszym ośrodkom europejskim. Kierownicy kliniki wileńskiej: Niszkowski, Pelikan, Porcyanko, Korzeniewski oraz Gałęzowski należeli do wąskiego grona najwybitniejszych chirurgów polskich. Mieli bardzo duży udział w tworzeniu polskiego piśmiennictwa chirurgicznego. Wyszkolili wielu wspaniałych lekarzy. Wprowadzili do polskiej chirurgii wiele nowoczesnych metod operacyjnych. Szybko udowodnili, że chirurgia godna jest katedry uniwersyteckiej. Okres drugi rozpoczął się po zamknięciu Akademii Medyko-Chirurgicznej i zlikwidowaniu kliniki (1842). Przez wiele lat nie było w Wilnie oddziałów chirurgicznych i oprócz Lachowicza, a później Jundziłła – chirurgów. Do pewnego ożywienia doszło pod koniec XIX stulecia, przede wszystkim dzięki działalności Dembowskiego. Powrót chirurgii, jako specjalności naukowej, nastąpił w Wilnie dopiero po odzyskaniu niepodległości i otwarciu Uniwersytetu Stefana Batorego.

⁶⁰ L. Achmatowicz, *Ś.p. dr Jan Napoleon Michniewicz. Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego i Wydziału Lekarskiego Uniw. Stefana Batorego. Organ T-wa Lekarskiego Woj. Nowogrodzkiego i Wileńsko-Nowogrodzkiej Izby Lekarskiej*, Wilno 1928, r. IV, nr 1, s. 10–11.

